

روش‌های دیگری از تأکید دست یافت.

● استفاده از زاویه دید خاص برای هدایت چشم به سوی موضوع، کل اثر را هم مورد توجه قرار می‌دهد.

● نقطه تمرکز می‌تواند متعدد باشد یا وجود نداشته باشد، نقطه تأکید فقط یک روش است که هنرمند ممکن است از آن استفاده کند. بعضی از هنرمندان عقیده دارند، که باید کل اثر بر اجزا مؤثر باشد. ▶

تأکید بصری

بیشتر هنرمندان یا طراحان علاقه‌مند هستند که آثارشان مورد توجه قرار بگیرد و تأکید یکی از روابط بصری است که به جلب توجه بیننده کمک می‌کند. امروزه ما در کتاب‌ها، مجله‌ها، روزنامه‌ها، اینترنت و با هزاران تصویر مواجه می‌شویم و در این میان تصویری موفق است که به خوبی از تأکید بر موضوع بهره‌مند شده باشد. راه‌های مختلفی برای جلب توجه وجود دارد. استفاده از انواع تضاد (کنتراست)، محل استقرار، زاویه دید و ... از آن راه‌هاست و زمانی می‌توان در این امر موفق بود که نقطه یا نقاط تأکید به کل اثر وابسته بماند و در اثر تمرکز شدید، دچار کمبود وحدت، پراکندگی یا اغتشاش نشود.

نظریه گشتالت^۱

خوب بودن یک اثر از طریق برجسته کردن، تضاد و تاکید بر نقش نیز حاصل می‌شود. با آن که انسان به تعادل و آرامش نیاز دارد، ولی تاکید بصری نیز از نیازهای اوست. تعادل به صورت نامتقارن به وجود می‌آید و الزامی در حالت تقارن آن نیست. در نتیجه طرح از حالت سادگی در می‌آید عمل دیدن، تشخیص و قضاوت درباره آن به سرعت انجام می‌گیرد و بیننده واکنش نشان می‌دهد.

تضاد

تضاد یا کنتراست در طبیعت باعث حساس شدن قوای حسی ما می‌شود. بدون سرما، گرمایی وجود ندارد و بدون تلخی، شیرینی معنا نخواهد داشت. باید گفت که هماهنگی و تضاد در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند و از اهمیتی فوق‌العاده

۱. Gestalt مکتبی در روانشناسی که در زمینه ادراک بصری نظریاتی ارائه داده‌اند.

برخوردارند. تضاد باعث می‌شود قدرت بیان بصری بیشتر شود و در نتیجه برقراری ارتباط آسان‌تر خواهد شد. برای تأکید کردن، استفاده از کنتراست، نه تنها باعث جلب توجه بیننده می‌شود، بلکه به معنا و مفهوم پیام نیز اهمیت و تحرکی خاص می‌بخشد. یکی از رموز موفقیت در تضاد حذف عناصر غیر ضروری است تا بتوانیم به آنچه واقعا مهم است متمرکز شویم. با سازمان‌دهی عناصر مهم و حذف عناصر بی‌اهمیت‌تر می‌توان تأثیر پیام را تشدید کرد.

رامبراند، در آثارش از جمله نقاشی‌های رنگ روغن و چاپ‌های فلزی، اغلب از روشنایی و تاریکی استفاده می‌کند ولی طیف کمی از سایه روشن‌های بین سیاه و سفید را به کار می‌گیرد، در نتیجه تأکید زیادی بر موضوعات اصلی به وجود آورده است و آثارش حالت برجسته و زنده‌ای پیدا کرده‌اند. آثار وی بهترین دلیل برای نشان دادن اهمیت فوق‌العاده تضاد در هنرهای بصری است.

تصویر ۲-۴ رامبراند، ون راین، بازگشت پسر نافرمان، رنگ روغن روی بوم

تصویر ۱-۴ رامبراند، ون راین، چهره خودش، قرن هفدهم، رنگ روغن روی بوم

به تصویر صفحه قبل نگاه کنید، وی در چهره خودش با استفاده از تضاد شدید تاریکی و روشنایی، بیشترین تأکید را به وجود آورده است (تصویر ۱-۴).

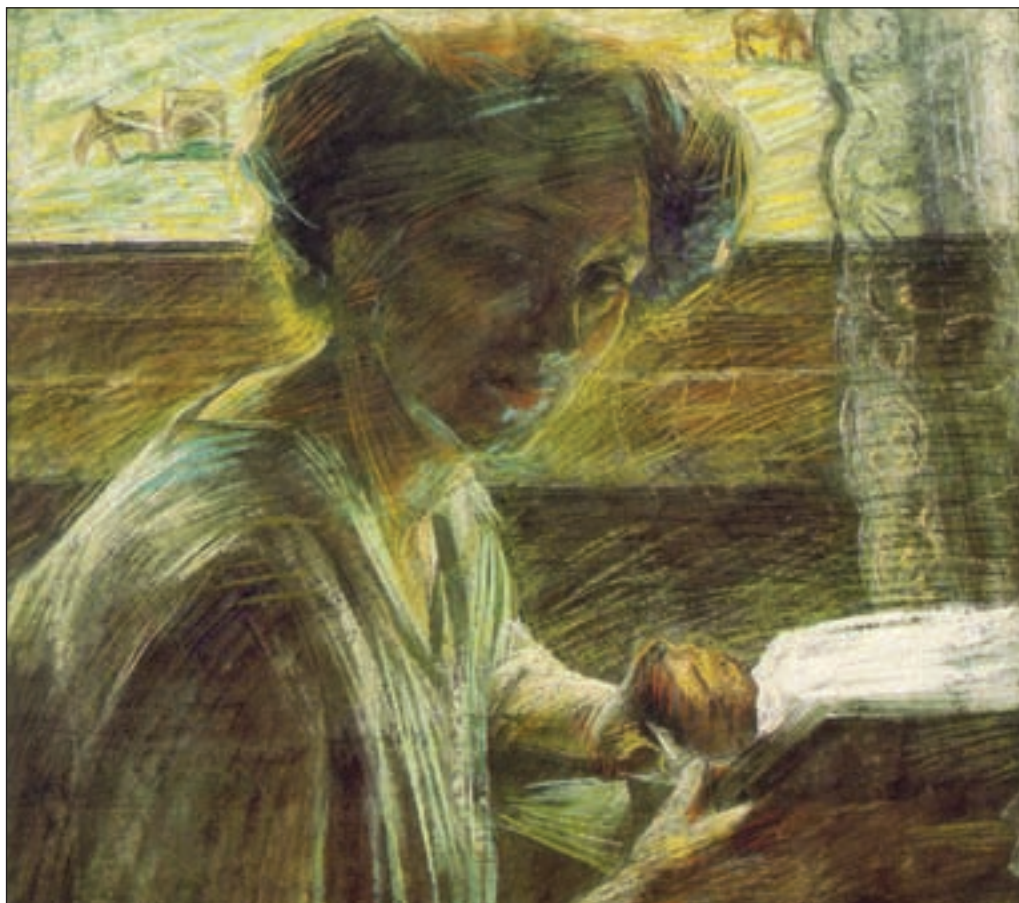
در پرده‌ی پسر نافرمان، پسرک که در آغوش پدری بخشنده به نرمی جای گرفته، با پشیمانی زانو زده است و در همان حال پیکره‌های دیگر در درجات متفاوتی از سایه ملایم غرق شده‌اند. کانون تابلو، چهره‌ی روحانی پدر پیر است. هنرمند با بهره‌ی درست از تیرگی و روشنایی نقاط تأکید را براساس اهمیت موضوع یکی یکی به بیننده نشان می‌دهد (تصویر ۲-۴).

تضاد تاریکی و روشنایی اغلب با روش‌های متنوعی مورد استفاده هنرمندان قرار گرفته است. در معماری اسلامی، نورگیرها نقش خیره‌کننده‌ای در جلب توجه افراد دارند. نور نقشی را مهم در ایجاد مفهوم کمال ایفا می‌کند. وقتی وارد معماری می‌شویم نور چشم ما را به سمت خود هدایت می‌کند و خیلی ظریف اشاره به حضور متعالی خداوند دارد (تصویر ۳-۴).

در تصویر زیر هنرمند با نورپردازی خاص و ظریف در طراحی‌اش جلوه‌ای مطلوب به چهره بخشیده است. جالب اینکه بر خلاف اغلب طراحی‌ها چهره در تاریکی قرار گرفته است. انعکاس نور به چهره، طراحی زن در پیش زمینه همراه با پس زمینه‌ای بی‌اهمیت، همگی از هدف هنرمند تبعیت می‌کند (تصویر ۴-۴).

تصویر ۳-۴ نورگیر سقفی - یکی از خانه‌های کاشان

تصویر ۴-۴ زن جوان، امیرتوبوچیونی - پاستل گچی

در تصویر ۵-۴ که با سبک رئالیسم اجتماعی خلق شده است، روشنایی رنگ لباس مردی که اعتراضات را رهبری می کند موجب تأثیر بر هدف وی در این اثر شده است. فریادها و چهره‌های بی‌رنگ نشانی از آرامش پیش از توفان دارد.

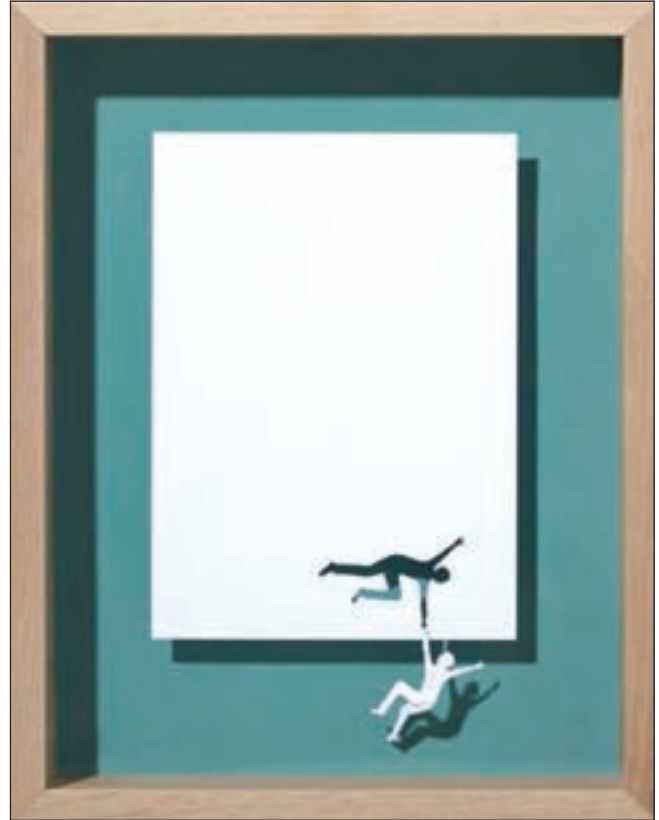
تصویر ۵-۴ قیام، انوره دومیه، رنگ روغن روی بوم

در تابلوی کاغذبری شده کنتراست سطوح مثبت و منفی به خوبی توجه را جلب می کند. نکته دیگر در این اثر حذف عناصر غیر لازم و پرداختن به ضروریات است (تصویر ۶-۴). گاه چند تضاد به کمک هم چنین تأثیری را می آفرینند. در عکسی از نماز جماعت چادر مشکی درمیان چادرهای روشن موجب تمرکز شده است. سپس کودک با تضاد اندازه و گردش بدن و واقع شدن سطح مثبت در زمینه منفی جلب نظر می کند (تصویر ۷-۴). وقتی شکلی روشن در زمینه‌ای تیره قرار بگیرد و یا شکلی تیره در زمینه‌ای روشن قرار

بگیرد، کاملاً می‌تواند توجه را به خود جلب کند. استفاده از تضاد نیز این امکان را فراهم می‌کند که توجه مخاطب به سوی موضوع جلب شود. (تصویر ۸-۴) در عکاسی، با استفاده از تنظیمات دوربین، حالتی را به وجود می‌آورند که موجب جلب توجه می‌شود (تصویر ۱۲ و ۱۱ و ۱۰ و ۹-۴).

تصویر ۷-۴ کنتراست تاریک روشنایی و اندازه در کودک و چادر سیاه پس‌زمینه‌ی آن

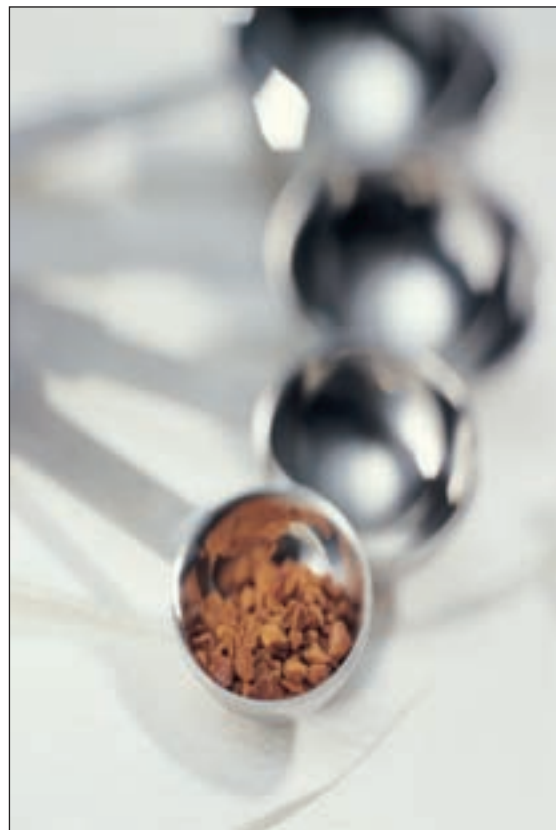
تصویر ۶-۴ کاغذ بری

تصویر ۸-۴ طراحی روی زمین - اندی گلدزورثی

تصویر ۱۰-۴ تأکید به واسطه‌ی ضدنور

تصویر ۹-۴ تأکید به واسطه‌ی عمق میدان وضوح

تصویر ۱۲-۴ یک حجم فلزی براق با انعکاس فضای اطراف خود ابعاد تازه و تأکید بصری را ایجاد کرده‌است.

تصویر ۱۱-۴ تأکید به واسطه‌ی عمق میدان وضوح

تضاد بافت نیز تأکید بصری ایجاد می‌کند. در تصویر ۱۲-۴ جنس براق و صیقلی در حجم فلزی باعث شده است تا انعکاسی از محیط اطراف به وجود آید و ابعاد بصری تازه‌ای ایجاد گردد. تضاد رنگ توانایی زیادی در ایجاد تأکید و جلب توجه دارد. چنان که می‌تواند تأثیر عناصر دیگر را هم کنترل کند. تصاویر زیر را با هم مقایسه کنید. هندوانه به لحاظ هماهنگی رنگ در میان برگ‌ها استتار شده است، ولی کدو تنبل به دلیل رنگ متفاوت خودنمایی می‌کند (تصویر الف و ب ۱۳-۴).

تصویر ۱۳-۴ الف هماهنگی رنگ و استتار در طبیعت

تصویر ۱۳-۴ ب تأکید بصری به واسطه‌ی رنگ

استفاده از تأکید بصری قوی هم قابل اجراست. به واسطه‌ی تأثیر رنگ و قدرت بصری آن در طراحی گرافیکی برجسته‌نمایی واضح و مشخص می‌تواند انجام شود. در تصویر ۱۴-۴ هدف هنرمند جلب توجه مخاطب به لب قرمز رنگ است که خروش او فریاد صلح را سر می‌دهد. در تصاویر (۱۶ و ۱۵-۴) کنتراست شکل و رنگ هر دو وظیفه تأکید را به عهده گرفته‌اند. در پرده‌ی پسری با جلیقه قرمز، منطقه قرمز رنگی به شکل هندسی به سمت جلو کشیده می‌شود و پس از آن است که با شکل تخم مرغی سر پسرک و سطوح بدن و پرده‌ها مواجه می‌شویم. سزان سعی می‌کند که همه عناصر تابلو زیر سلطه جلیقه قرمز باقی نماند و ابزاری برای سازماندهی سطوح مختلف تصویر باشد (تصویر ۱۷-۴).

استفاده به جا از تضادهای دیگر از قبیل تضاد بافت، تضاد جهت، تضاد شکل و نیز می‌تواند امکانات بیشماری را برای جلب توجه فراهم کند. یک نماد گرافیکی را در میان

تصویر ۱۴-۴ هنرهای ارتباطی لینیو، فرانسه^۱

اشکال طبیعی تجسم کنید، آیا توجه را به خود جلب نمی کند؟
 در پرده مکاشفه پل گوگن با یک ترکیب بندی جسورانه ، تقسیم فضا و قرار دادن آن ها در سطوح متفاوت، کوچک جلوه دادن موضوع و تضاد رنگی ، یعقوب و فرشته را در تأکید قرار داده است (تصویر ۱۸-۴).

تصویر ۱۷-۴ پل سزان، پسرک با جلیقه قرمز، رنگ روغن روی بوم

تصویر ۱۶-۴ عکس - رضا وهمی

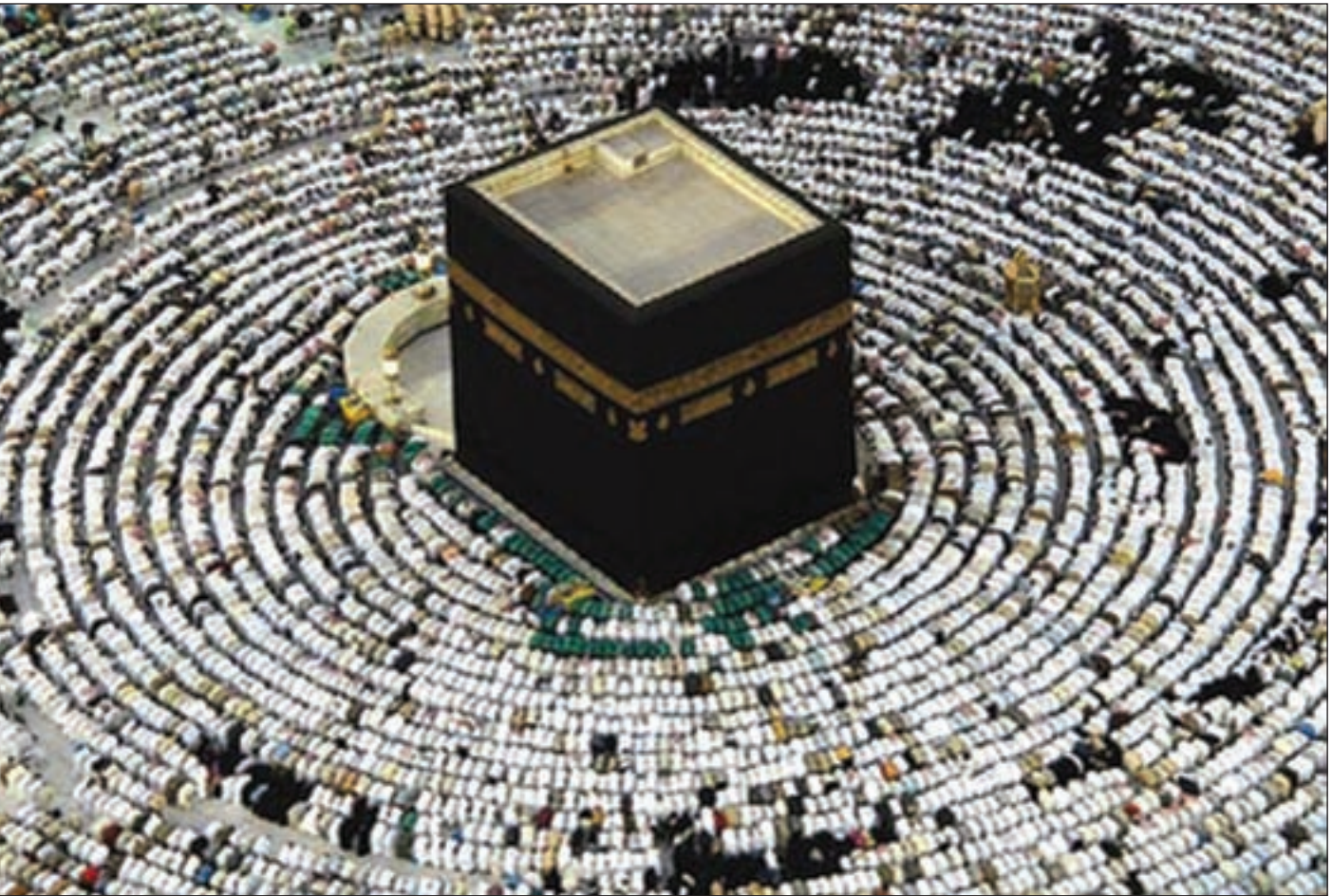

تصویر ۱۵-۴ منظره پائیزی - امدادیان

تصویر ۱۸-۴ پل گوگن، مکاشفه، رنگ روغن روی بوم

تضاد اندازه در فضای عرفانی کعبه و امر طواف موجب تأکید است. عظمت کعبه باعث می‌شود که انسان به عنوان جزئی از کل قرار بگیرد و تأکیدی بر فردیت وی نباشد (تصویر ۴-۱۹). در تصویر (۴-۲۰) بزرگی و کوچکی کودکان در تضاد با یکدیگر قرار گرفته و موجب تأکید و اهمیت چهره بزرگ کودک در پس زمینه‌ی کولاژ عکس شده است.

تصویر ۴-۱۹ مراسم حج در کعبه - مکه معظمه

تصویر ۴-۲۰ کولاژ عکس - تأکید بصری به واسطه‌ی تضاد و اندازه

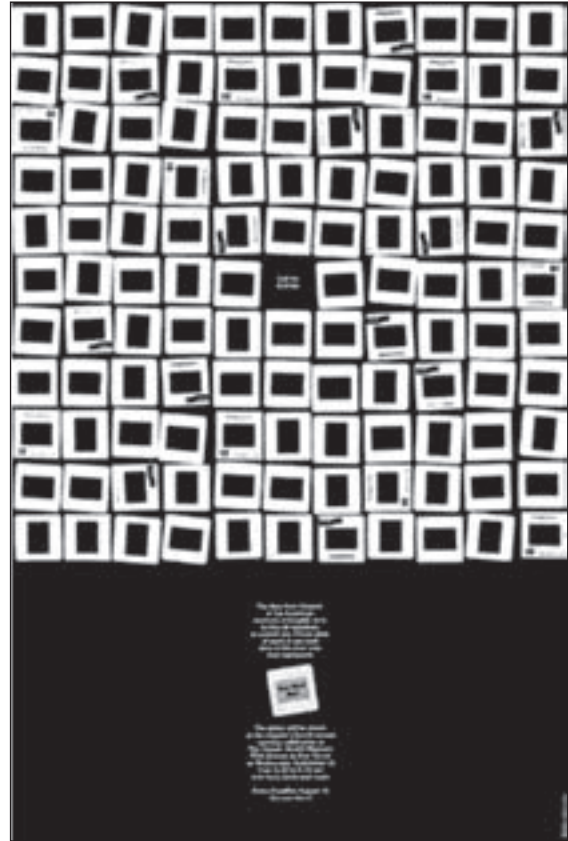

محل استقرار

غیر از انواع تضاد، به وسیله جداسازی یک عنصر از میان عناصر دیگر نیز می‌توان به روشهای دیگری از تأکید دست یافت. زیرا محل استقرار متفاوت و فضای منفی اطراف آن باعث جلب توجه مخاطب می‌شود تا جایی که بدون متمرکز شدن روی موضوع مورد نظر نمی‌توانیم به اثر نگاه کنیم (تصویر ۲۲ و ۲۱-۴).

تصویر ۲۲-۴ پوستر بزرگداشت جلال‌الدین محمد مولوی - علی خورشیدپور

تصویر ۲۱-۴ میشل بیروت - پوستر (بهترین نما را بگیر)

در هر دو اثر فوق چنین رابطه‌ای وجود دارد. هنرمند با جدا کردن یک واحد از کل به تأکید بصری دست یافته است.

مجلس نگارگری بارگاه کیومرث در ترکیبی مدور، ریتمی از انسان‌ها، توجه را به بارگاه کیومرث در بالای تصویر هدایت می‌کند نقطه اوج مجلس در بالای تصویر قرار گرفته است زیرا کیومرث به عنوان یک واحد از کل جدا شده است. (تصویر ۲۳-۴)

چو آمد بسج قل آفتاب
کیومرث چون شد جهان لعل

چنان گشت با فرو آیین و آ
نخستین کجود آمدن و شت جا

بناپ زمان سان یسبح
که یسبحی ان شاد از وی کپ

سیرتاج و تنهش برآمدن کن

پاکینه چو شد بنود با کرن

ز دانه اندامی پرورش

که پوشد سینو بد و خوش

گاه محل استقرار موضوع در مرکز یک شکل نیز از چنین هدفی تبعیت می‌کند. در تصویر زیر، بزرگی دایره و رنگ آن، استقرار مکعب در مرکز دایره موجب تاکید بر موضوع شده است (تصویر ۴-۲۴).

تصویر ۴-۲۴ پوستر نمایشگاه هنر معنوی

تصویر ۲۵-۴ پرده نقاشی دوره باروک

تأکید در نقطه بالا در دوران پس از رنسانس در نقاشی‌های جهان غرب شکل گرفت، به گونه‌ای که هنرمندان زیادی از چنین تأکیدی بهره گرفته اند (تصویر ۵۲-۴).

عوامل هدایت کننده چشم

اشاره به موضوع اصلی توسط یک یا چند عنصر توجه را مستقیم یا غیر مستقیم به سمت آن‌ها هدایت می‌کند و تأثیر دلخواه را به سادگی ایجاد می‌کند. معمولاً عنصر خط بهتر از بقیه عناصر به هدایت چشم کمک می‌کند. پرتوهای شعاعی، ژرف‌نمایی (پرسپکتیو)، زاویه دید، جهت حرکت موضوع، اغراق و سمت نگاه و... همه مثال‌هایی از این نوع هستند (تصویر ۲۸ و ۲۷ و ۲۶-۴).

مراحل طراحی تصویر ۲۹-۴ برای ساخت فیلم انیمیشن به کار رفته است. هنرمند سعی کرده برای جلوه بیشتر زاویه دید را کمی از پایین در نظر بگیرد تا قدرت و حرکت گاوها آشکارتر شود.

تصویر ۲۶-۴ عکس - تأکید بصری به واسطه‌ی خطوط هدایت کننده‌ی چشم

تصویر ۲۸-۴ طراحی پوستر چهارمین نمایشگاه دوسالانه‌ی آثار طراحان گرافیک ایران - هنرمند معاصر

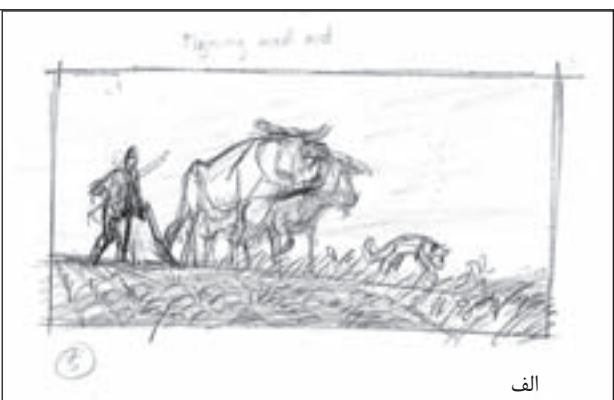

تصویر ۲۷-۴ تصویرگری کتاب کودک - اثر سارا ایروانی

تصویر ۲۹-۴ طراحی برای انیمیشن (قسمتی از استوری بُرد)

ب

الف

ج

در پرده‌ی، درس موسیقی هنرمند موشکافانه و غیر مستقیم چشم را به طرف موضوع هدایت می‌کند. بهره‌مندی از زاویه دید و پرسپکتیو مناسب در میان تاریکی‌ها این امکان را فراهم آورده است که موضوع چشمگیرتر به نظر برسد (تصویر ۳۰-۴).

تصویر ۳۰-۴ درس موسیقی - یان ورمیر - رنگ روغن روی بوم

در پرده سوم ماه مه، کشتار با مفهوم انقلابی پیوند خورده است. سربازان ارتش فرانسه با حرکت اسلحه‌ها و سرنیزه در ضرب‌آهنگی مورب و افقی به سوی مردم قرار گرفته‌اند و روشنایی فانوسی که قهرمان صحنه را نورانی کرده، از همه مهم‌تر است، استفاده از رنگ‌های تند و زننده در میان تاریکی شب همه نمایشی از فجایع جنگ است. هنرمند از همه

عناصر جهت تأکید بیشتر بر مظلومیت مبارزین اسپانیایی استفاده کرده و اثری ماندگار آفریده است (تصویر ۳۱-۴).

تصویر ۳۱-۴ سوم ماه مه، فرانسیس گویا، رنگ روغن روی بوم

در تصاویر (۳۵ و ۳۴ و ۳۳ و ۳۲-۴) عکاس ضمن استفاده از زاویه دید خاص برای هدایت چشم به سوی موضوع، کل اثر را هم مورد توجه قرار داده است. در تصویر (۳۶-۴) ساک دستی به گونه ای طراحی شده تا تصویر آن با زاویه دید از بالا موجب جلب توجه شود. در نتیجه، این شیوه از طراحی گسترش تبلیغات را به دنبال خواهد داشت.

تصویر ۴-۳۲ پرسپکتیو ساختمان‌ها - اسون فینما - نمای نمای ساختمان‌های شهری با پرسپکتیو

تصویر ۴-۳۳ قطار مترو

تصویر ۳۵-۴ برج ایفل - زاویه دید پایین

تصویر ۳۴-۴ نمای ساختمان با پرسپکتیو و اعوجاج، موضوع را تحت الشعاع قرار داده است. توماس هولتکوئنز

تصویر ۳۶-۴ ساک دستی مقابل به واسطه‌ی طراحی خاص موجب تأکید و جلب توجه شده است.

در نقاشی زیر ، پرسپکتیو اغراق آمیز و نورپردازی قوی، چشم بیننده را از دخترک به سایه آدمی پشت دیوار هدایت می کند. هنرمند به این ترتیب توجه مخاطب را به هدف خود از نقاشی هدایت می کند (تصویر ۳۷-۴).

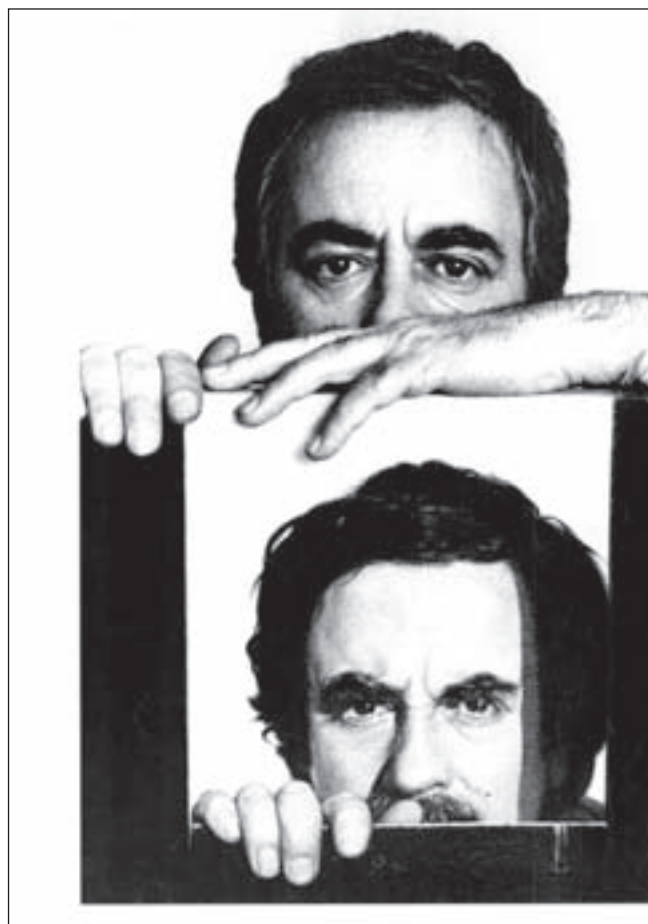

تصویر ۳۷-۴ راز مالیخولیای یک خیابان، جورجیو دکریکو رنگ روغن روی بوم

در تصاویر ۳۹ و ۳۸-۴ از جهت نگاه در ایجاد نقطه کانونی (تأکید بصری) استفاده شده است. اغلب جهت نگاه، موجب تأکید بر آنچه که موضوع نگاه می کند، می شود و چشم به آن سو هدایت می گردد.

تصویر ۳۹-۴ در این تصویرسازی زاویه دید و جهت نگاه موجب ایجاد تأکید بصری شده است.

تصویر ۳۸-۴ احمد عالی (نقاش) - عکس از مریم زندی

امکاناتی که می‌تواند موجب تأکید بر موضوع شود، تقریباً بی‌پایان هستند و هنرمندان تاکنون راه‌های بسیاری را کشف کرده‌اند. از آن جمله جیمز انسور هنرمندی است که در میان یک بیان اکسپرسیونیستی^۱ منسجم یکباره با یک تصویر واقع‌گرا همه نظرها را به خود جلب می‌کند. وی با وجود ازدحام و شلوغی عناصر، راه حلی جدید یافته است (تصویر ۴۰-۴). در تصویر ۴۱-۴ عکاس با ترفندی خاص ما را به دیدن چهره دعوت می‌کند. در تابلو دیگر هنرمند با قرار دادن نابجای گورخر در جنگل باعث جلب توجه نسبت به موضوع شده است (تصویر ۴۲-۴).

۱. اکسپرسیونیسم: شیوه بیان حالت و هیجان از طریق خطوط ضخیم و نیرومند با رنگ‌های تند و تیره و اشکال تغییر یافته (در قرن بیستم)، برای اطلاعات بیشتر به ضمایم کتاب مراجعه کنید.

تصویر ۴۱-۴ علی اصغر معصومی - عکاس مریم زندی

تصویر ۴۰-۴ جیمز انسور - پرتره خودش احاطه شده با ماسک‌ها رنگ روغن روی بوم

تصویر ۴۲-۴ جورج استابز - گورخر -
رنگ روغن روی بوم

نقاط تأکید متعدد

در شب پرستاره اثر ون گوگ نقاط تأکید متعدد هستند. ستاره‌های درخشان، پیچیدن کهکشان‌ها از انفجار ستارگان، خطوط رنگی درهم تنیده شده و سروی که با رقصی شورانگیز قد برافراشته است. در اینجا هنرمند منظره‌ای کاملاً شخصی می‌آفریند. اما او با وجود نقاط تأکید متعدد، از این اثر یک کل واحد را به وجود آورده است (تصویر ۴۳-۴۴).

تصویر ۴۳-۴۴ وینسنت ون گوگ، شب پرستاره، رنگ روغن روی بوم

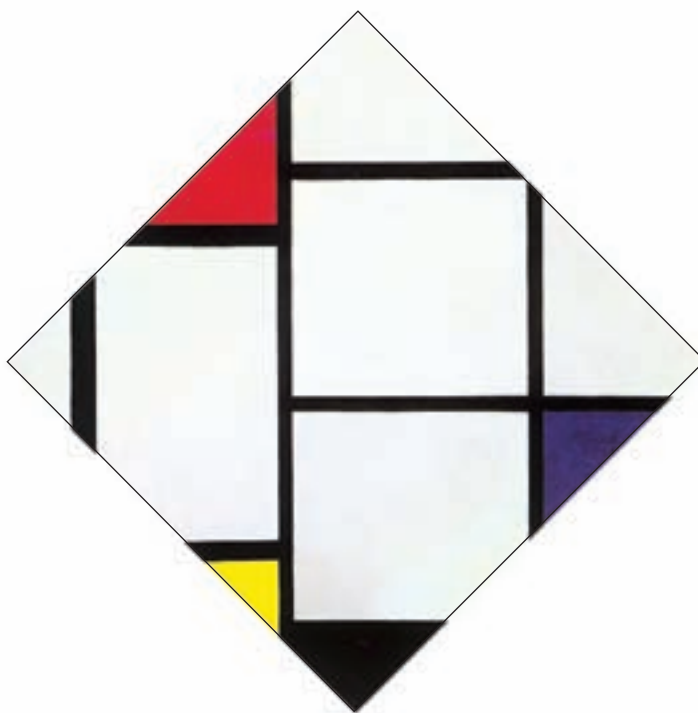
همیشه برای خلق اثر موفق لازم نیست که نقطه تمرکز مشخصی داشته باشیم. به یاد داشته باشیم که نقطه تأکید فقط یک روش است که هنرمند ممکن است از آن استفاده کند. بعضی از هنرمندان عقیده دارند، که باید کل اثر بر اجزا مؤثر باشد. در بسیاری از نقاشی‌های هندسی و آبستره^۱ موندریان هیچ نقطه مرکزی که چشم را نگه دارد وجود ندارد. حاشیه‌های آثارش به اندازه‌ی مرکز آن‌ها دارای اهمیت هستند، خط‌های افقی و عمودی که استفاده کرده است، اغلب نوعی سکون، آرامش و تعلیق را

۱. آبستره: آن گونه از آثار هنری که از هرگونه تقلید طبیعت یا شبیه‌سازی آن دوری می‌کند. برای اطلاعات بیشتر به ضمیمه کتاب مراجعه نمایید.

تداعی می کند که از دو نیروی متقابل و متضاد که یکدیگر در تعادل نگه میدارند، ناشی می شوند.

در تصویر ۴-۴۴ شبکه ای سیاه در پس زمینه ای سفید نقاشی شده است و سطوح یک دست با رنگ های اصلی بر آن اضافه شده اند. تابلو هیچ نقطه ی مرکزی ندارد. موندریان اصطلاح "حاشیه ای" را بر آن گذاشته بود. به آن معنا که مرکز زدایی شده و مانند شهری بدون مرکز است. البته در این گونه آثار، موندریان با استفاده از تضاد رنگ های اصلی، نقش بسیار مهمی در تأکید بر کل اثر داشته است.

نقطه تأکید می تواند متعدد باشد یا حتی وجود نداشته باشد ، مهم این است که با تمرکز بیش از حد روی یک موضوع یا چند موضوع و یا حتی با عدم تمرکز موجب کم شدن وحدت و انسجام عناصر نشویم و موضوع اصلی وابسته به کل طرح باقی بماند.

تصویر ۴-۴۴ ترکیب بندی قرمز، آبی و زرد - پیت موندریان - رنگ روغن روی بوم

تمرین ۱

- تصویری از یک مکان را انتخاب کنید. (عکس از طبیعت، خیابان، پارک، فضای داخلی و ...)
- در کارگاه چند اسکیس از فیگور متناسب با تصویر مورد نظر طراحی کنید.
- از میان طرح هایتان یک یا چند فیگور را به تصویر اضافه کنید.
- (نکته: توجه کنید که انتخاب ابزار به جنسیت تصویر شما بستگی دارد.)

تمرین ۲

- از یک گلدان گل به صورت اسکیس طراحی کنید.
- طرح را روی مقوای بافتدار و ضخیم با رنگ‌های محلول در آب (مانند آبرنگ، مرکب رنگی، اکولین و ...) اجرا نمایید.
- طرح را با شیوه خیس در خیس اجرا کنید و فضای اطراف را ساده رنگ آمیزی کنید.
- بخشی از طرحتان را با جزئیات و تضاد تاریک و روشنایی، جلوه بیشتری بدهید.

تمرین ۳

- در طبیعت جستجو کنید.
- به یافته های خود از زاویه دیدهای مختلف نگاه کنید. می توانید خودتان آن را چیدمان کنید. هنگام چیدن آن ها به ایجاد تضاد مناسب توجه کنید.
- کادرهای متفاوتی از آن انتخاب کنید.
- با توجه به عمق میدان وضوح و برخی از انواع تضاد که در متن درس اشاره شده است از آن عکاسی کنید.

تمرین ۴

- یک موضوع مانند بند رخت، میز صبحانه و پشت بام ها یا ... انتخاب کنید.
- در میان موضوع انتخابی خود بخشی از طرح را با استفاده از نوعی تضاد ویژه کنید.

- چند اثر هنری از نقاشان مشهور که در آن تأکید بصری خاصی به کار رفته باشد، انتخاب کنید.

درباره نوع تأکید به کار رفته در آن ها گفتگو کنید.

- تصویر ۴۵-۴ را به صورت ساده تفکیک (آنالیز) کنید.

تصویر اصلی و طرح تفکیک شده خود را به بحث بگذارید و از نوع تأکید بصری به کار رفته در آن صحبت کنید.

- دو اثر زیر را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهید.

درباره تفاوت شیوه تأکید در آن ها گفتگو کنید.

تصویر ۴۵-۴ دختری با کلاه قرمز،
اثر یان ورمیر

تصویر ۴۶-۴ نقاشی آبرنگ از گل های شیپوری

تصویر ۴۷-۴ عکس از هیجان پیروزی در ورزشگاه

تعادل

تعالُد

اهداف رفتاری: از فراگیر انتظار می رود پس از پایان این فصل بتواند:

- ۱- مفهوم تعادل را شرح دهد.
- ۲- نیروهای بصری در محدوده کادر را بشناسد.
- ۳- انواع تعادل را نام ببرد.
- ۴- تعادل متقارن را تشخیص دهد.
- ۵- شیوه ایجاد نامتقارن در هر تصویر را توضیح دهد.
- ۶- شیوه های کنترل وزن ذهنی و بصری در تصویر را بداند.
- ۷- علت بهره گیری از تعادل ناپایدار در بعضی آثار هنری را تشخیص دهد.
- ۸- در اجرای تمرینات (به صورت فردی یا گروهی) با توجه به هدف کار، تعادل مناسب ایجاد کند.

درس در یک نگاه

- مهم ترین عامل فیزیکی و مؤثر بر حواس بشر، حفظ تعادل است.
- انسان آگاه یا ناخودآگاه در ارزیابی های بصری خود به وجود تعادل و توازن توجه می کند.
- یک محور عمودی بر یک پایه افقی، از مهم ترین عوامل سنجش تعادل هستند.
- با تقسیم وزن بصری به طور مساوی در طرفین محور عمودی بر خط افق احساس تعادل می کنیم.
- به خاطر حسی که ما از مرکز ثقل و تجربه هایمان از جاذبه زمین داریم، بیشتر به

دیدن وزن روی زمین عادت داریم و احساس آرامش و ثبات را براساس محور افقی بهتر احساس می کنیم.

● در طبیعت تعادل و توازن بقاء، در رابطه متقابل میان چرخه زندگی و زنجیره غذایی جانداران و گیاهان معنا پیدا می کند.

● در فیزیک، تعادل مبتنی بر قوانین بقای نیروهاست.

● در هنرهای تجسمی تعادل امری بصری است و نتیجه ی مجموعه شرایطی از قبیل وزن، ایستایی، تضاد نیروها و یا ویژگی ها و شرایطی که انسان از راه حواس خود درک می کند، می باشد.

● محدوده (کادر) و فضای اثر بر نیروهای بصری تأثیر می گذارد و نیروهای بصری را محصور می سازد و از ورود نیروهای بیرون از آن به داخل جلوگیری می کند.

● با پیدایش هر اثر خوب بصری یک کل متعادل و متوازن به وجود می آید که نتیجه ترکیب اجزای آن است.

● تعادل را به دو روش کلی متقارن و نامتقارن می توان به دست آورد.

● ساده ترین راه به دست آوردن تعادل استفاده از تقارن است.

● در تعادل متقارن همه عناصر نسبت به محورهای افقی و عمودی و حتی مورب سنجیده می شوند.

● ترکیب قرینه معرف زمان، محیط و ذهنیتی آرام، متعادل، متوازن و ایستا است.

● امروزه هنرمندان با ذهنی پویا و پرتحرک و متفاوت تر از گذشته کمتر از ترکیب متقارن برای رسیدن به تعادل بهره می گیرند.

● درک بصری طرح های پیچیده با تزئینات زیاد دشوار است، اما تقارن از دشواری درک آن می کاهد.

● در برخی آثارنوعی تقارن به نام «قرینه در بی قرینگی» مطرح است.

● نوعی تعادل به نام شعاعی در زیر مجموعه تعادل متقارن وجود دارد و در آن تمام عناصر از یک مرکز مشترک به صورت شعاعی یا مدور خارج می شوند.

● در طراحی صنعتی، در ساخت اشیای زیادی همچون چتر، چرخ دوچرخه، پروانه هواپیما و ... از این ساختار متعادل بهره می گیرند.

● در صنایع دستی و طراحی سنتی خصوصاً تذهیب شمسه و طراحی فرش نیز

ساختار شعاعی مشاهده می شود.

● چشمگیر بودن همه اجزا به تعادل سراسری (تکراریکنواخت) می انجامد. این شیوه در حقیقت نوعی تعادل متقارن است .

● دومین نوع تعادل نامتقارن نامیده می شود که عناصر براساس وزن، ارزش یا انرژی بصری آن متعادل می شوند. عدم تقارن دارای تحرک، تنوع، هیجان و جذابیت بصری بیشتری است.

● تعادل نامتقارن در شرق دور از طریق فضاهای خالی (خلاء) صورت می گرفت. و هدف هنرمند وادار کردن انسان به تفکر و هدایت به درونیات و فضای عارفانه است.

● توازن، تعادلی که براساس وزن یا سنگینی به وجود می آید.

● علم فیزیک و درک بصری هر دو از قانون موازنه با وزنه و اهرم بر تکیه گاه پیروی می کنند.

● مدت زمان توجه و نگاه کردن با دقت در بخشی از تصویر، موجب افزایش وزن ذهنی آن

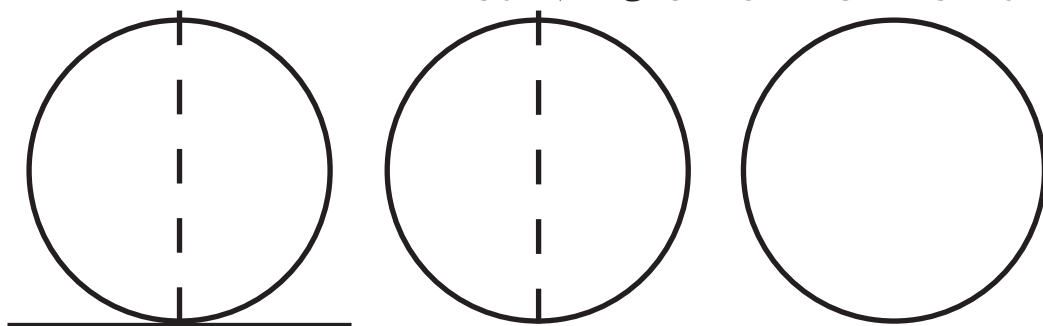
بخش از تصویر می شود که با وزن بصری بخش دیگری از تصویر، تعادل نامتقارن ایجاد می کند. ►

تعادل بصری

مهم ترین عامل فیزیکی و مؤثر بر حواس بشر، حفظ تعادل است. ریشه و اساس همه توانایی های انسان بستگی به حس تعادل دارد و چنان چه این حس در انسان کاهش یابد، حرکات بدن وی فاقد تعادل خواهد شد. حتی می توانیم تأثیر عدم تعادل را در چهره شخصی که به طور ناگهانی تعادلش به هم خورده است تماشا کنیم!

انسان آگاه یا ناخودآگاه در ارزیابی های بصری خود به وجود تعادل و توازن توجه می کند و سریع تر از آن که به صورت علمی مرکز ثقل تصاویر را محاسبه کند، به صورت غریزی آن را دریافت می نماید. زیرا هنگام دیدن یا بیان یک پیام بصری، ابتدا برای آن یک محور عمودی بر یک پایه افقی، در نظر می گیرد. این دو از مهم ترین عوامل سنجش تعادل هستند. همان گونه که در طراحی نیز فراگرفته ایم برای ترسیم اشیاء از محور عمودی و افقی استفاده می نماییم ... چرا که با تقسیم وزن بصری به طور مساوی در طرفین محور عمودی بر خط افق احساس تعادل می کنیم (تصویر ۵-۱).

تصویر ۵-۱ محور عمودی و افقی در پیام بصری

تصویر ۲-۵ طراحی شیر، رامبراند ون راین، آب مرکب روی کاغذ

به خاطر حسی که ما از مرکز ثقل و تجربه هایمان از جاذبه زمین داریم، بیشتر به دیدن وزن روی زمین عادت داریم و احساس آرامش و ثبات را براساس محور افقی بهتر احساس می کنیم.

در طراحی شیر اثر رامبراند، هنرمند شیر وحشی را در حالتی آرام با کشش افق طراحی نموده است. البته نگاه نافذ شیر و چند ضربه قلم تیره به ما می گوید که این شیر همیشه آرام نخواهد بود (تصویر ۲-۵).

چند طراحی روی محور افقی از هنرمندانی متفاوت را ببینید (تصویر ۵ و ۴ و ۳-۵). آرامش کرگدن های خوابیده و حرکت کند و سنگین کرگدن تنها را مقایسه کنید. قرار گرفتن آن ها بر روی محور افقی حس توازن و آرامش را به ما القاء می کند.

در طبیعت تعادل و توازن بقاء در رابطه متقابل میان چرخه زندگی و زنجیره غذایی جانداران و گیاهان معنا پیدا می کند (تصویر ۶ - ۵). اما در فیزیک، تعادل مبتنی بر قوانین بقای نیروهاست.

در هنرهای تجسمی تعادل امری بصری است و نتیجه ی مجموعه شرایطی از قبیل وزن،

ایستایی، تضاد نیروها و یا ویژگی ها و شرایطی که انسان از راه حواس خود درک می کند، می باشد. اگر یک اثر طراحی یا نقاشی از تعادل کافی برخوردار نباشد، ما با دیدن آن احساس آرامش و توازن نمی کنیم. در یک اثر هنری تعادل زمانی حس می شود که کنش و واکنش تمام نیروهای بصری (تضاد نیروها) منجر به یک موازنه شود. به طوری که برای ایجاد تعادل بیشتر نتوان هیچ تغییری در ترکیب آن به وجود آورد. هنرمندان برای القای حس تعادل در آثارشان همواره نیروهای بصری را براساس فضای مورد نظر یا محدوده (کادر) موازنه می کنند. محدوده و فضای اثر بر نیروهای بصری تأثیر می گذارد و نیروهای بصری را محصور می سازد و از ورود نیروهای بیرون از آن به داخل جلوگیری می کند. با توجه به شکل محدوده و یا فضای اثر هنرمند نیروهای بصری را سامان دهی می کند و روابط نیروها را بایکدیگر ترکیب می کند هر عنصر بصری می تواند نیروهای درون محدوده را فعال کند.

تصویر ۴-۵ طراحی از کرگدن در راه رفتن

تصویر ۳-۵ طراحی از کرگدن ها ، بلک رینوس

تصویر ۵-۵ طراحی از انسان در حالت خوابیده - کادر افقی با حالت خواب هماهنگی مناسبی دارد.

تصویر ۶-۵ لینا گانوان - عکس از پرنده

نظریه گشتالت

در مکتب روان شناسی گشتالت، زمانی که یک اثر از پیچیدگی کمتر و سادگی بیشتری برخوردار باشد از نظر عاطفی کمتر تحریک کننده باشند، آن را خوب می دانند. طرح هایی با تعادل از طریق محور مرکزی متقارن و ساده هستند و سهل تر اجرا می شود. روابط موجود در یک تصویر، نیروی کشش و جاذبه عناصر نسبت به یک دیگر اصل دیگری از نظریات این مکتب است. با تغییر یکی از اجزا همه آن ها دچار تغییر می شوند و با

پیدایش هراتر خوب بصری یک کل متعادل و متوازن به وجود می آید که نتیجه‌ی ترکیب اجزای آن است.

انواع تعادل

تعادل را به دو روش کلی متقارن و نامتقارن می توان به دست آورد و انواع دیگری از آن به نام تعادل شعاعی و الگوی سراسری (تکرار یکنواخت) وجود دارد که اغلب از آن‌ها به عنوان زیر مجموعه‌ی روش متقارن یاد می کنند. در این جا به معرفی این موارد می پردازیم.

تعادل متقارن

ساده ترین راه به دست آوردن تعادل استفاده از تقارن است. زیرا همه عناصر نسبت به محورهای افقی و عمودی و حتی مورب سنجیده می شوند. درک این نوع تعادل ساده است و همین امر باعث شده تا در طول تاریخ اغلب در هنرهای تجسمی و معماری، کاربردی و دستی و ... مورد استفاده قرار گیرد. در آثار هنری ایران قبل از اسلام و پس از اسلام تقارن از جایگاه ویژه ای برخوردار است. ترکیب قرینه معرف زمان، محیط و ذهنیتی آرام، متعادل، متوازن و ایستا است. امروزه هنرمندان با ذهنی پویا و پرتحرک و متفاوت تر از گذشته از این ترکیب برای رسیدن به تعادل کمتر بهره می گیرند. و سعی در به کارگیری شیوه‌های جدیدتری از ترکیب بندی در آثارشان دارند (تصاویر ۷-۵ الی ۱۲-۵).

تصویر ۸-۵ قلم زنی روی فلز - نمونه‌ای از آثار معاصر

تصویر ۷-۵ ماسک آفریقایی

تصویر ۵-۱۰ بشقاب زیر لعابی، خط کوفی تزئینی، ایران

تصویر ۵-۹ بازوبند زرین، دوره هخامنشی

تصویر ۵-۱۱ کاغذبری، شاپرک

در آثار معماری دنیای باستان و آثار مذهبی اسلامی و مسیحی اغلب از تقارن بهره گرفته شده است. تعادل قرینه در این آثار موجب فضایی آرام و موزون و پایدار می شود (تصویر ۵ و ۱۵ و ۱۴ و ۱۳-۵).

تصویر ۵-۱۳ تخت جمشید

تصویر ۵-۱۴ ارستئون - آکروپولیس - آتن

تصویر ۱۵-۵ تاج محل، مقبره ممتاز محل بیگم (همسر شاه جهان)، آگرا، هند

به کمک سازماندهی متقارن، نقش‌های پرکار و شلوغ، متصل به هم به نظر می‌رسند و به وحدت می‌رسند. به این معنی که عناصر متعدد واقع در هر نیمه‌ی تصویر در مقابل نیمه انعکاس یافته خود، به نحوی شگفت‌انگیز، نظم‌ی منطقی و فضایی رسمی، حتی خاموش می‌یابند. درک بصری طرح‌های پیچیده با تزئینات زیاد دشوار است، اما تقارن از دشواری درک آن می‌کاهد (تصاویر ۱۶-۵ الی ۱۹-۵).

تصویر ۱۷-۵ قالی لچک ترنج بیجار - ایران

تصویر ۱۶-۵ قالی محرابی - ایران

تصویر ۱۹-۵ پوستر، ۲۵ سال پوستر تئاتر ایران

تصویر ۱۸-۵ آکرلیک روی بوم، چهل تکه دوزی شده - رینگ گلد

تصویر ۲۰- ۵ منظره

تصویر ۲۱- ۵ مسجد گنگ، مالزی

امروزه در نقاشی و عکاسی تعادل متقارن کاربرد کمتری دارد، مگر این که تصویری در آب یا آینه انعکاس یافته باشد و یا تعمدی برای نشان دادن تقارن وجود داشته باشد (تصویر ۲۱ و ۲۰-۵). زیرا هنرمند معاصر دیگر با ترکیبات متوازن و قرینه نمی تواند دنیای پرتحرک این عصر را به تصویر کشاند. در تصویر زیر از تقارن برای نشان دادن زمان (کِهولت سن)، خاموشی، بی تحرکی و اندوه استفاده شده است (تصویر ۲۲-۵).

تصویر ۲۲-۵ خیال، هری هرکا نقاشی رنگ روغن روی بوم

قرینه در بی قرینگی

در بعضی از آثار ضمن این که هنرمند از تقارن بهره گرفته است، اما برای پرهیز از یکنواختی و تکرار، تغییراتی در جزئیات وارد کرده است. در این گونه آثار عامل تقارن به شکل هندسی و متعارف آن قابل دریافت نیست ولی نوعی تقارن به نام "قرینه در بی قرینگی" در آن مطرح است. در آثار نگارگری اغلب تقارن به این شیوه ایجاد می شود (تصویر ۲۶ و ۲۵-۵). در آثار رنسانس و حتی قبل و بعد از آن نیز از این شیوه استفاده می شده است.

تصویر ۲۴-۵ جنید سلطانی، پاسخ دادن همای به همایون

تصویر ۲۳-۵ شاهنامه، رزم رستم و اشکبوس

تصویر ۲۵- ۵ لئوناردو داوینچی، شام آخر - نقاشی دیواری

تصویر ۲۶- ۵ ریا پوشکین، نقاشی آبرنگ

تعادل شعاعی

نوعی تعادل به نام شعاعی در زیر مجموعه تعادل متقارن وجود دارد و در آن تمام عناصر از یک مرکز مشترک به صورت شعاعی یا مدور خارج می شوند (تصویر ۲۷-۵). خورشید با پرتوهای نوری که از آن سرچشمه می گیرد نماد آشنایی است که اساس این نظر را بیان می کند.

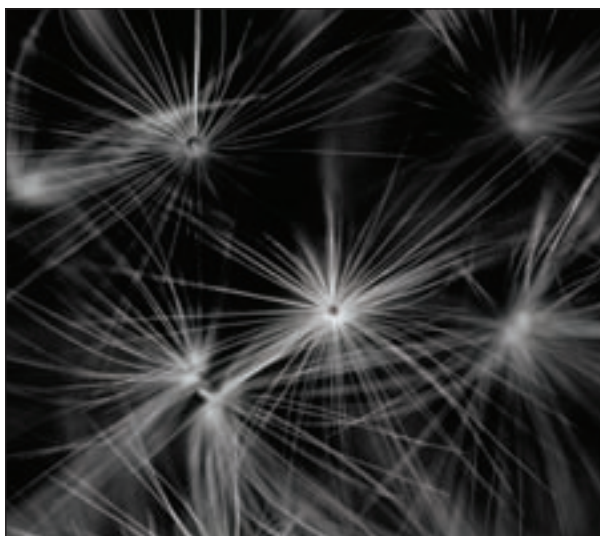
تصویر ۲۷-۵ تعادل شعاعی - کودکان افریقایی

پرتاب سنگی در آب ساکن، موج های متحدالمرکز ایجاد می کنند. گل برگ ها در گل های شکفته طرحی شعاعی دارد. در تعادل شعاعی معمولا احساسی از حرکت چرخشی و دوار در چشم انسان به وجود می آید. الگوهای شعاعی در طبیعت فراوان دیده می شوند (تصویر ۳۰ و ۲۹ و ۲۸-۵).

در طراحی صنعتی، در ساخت اشیای زیادی همچون چتر، چرخ، دوچرخه و پروانه هواپیما و ... از ساختار شعاعی تبعیت می کنند. (تصاویر ۳۱-۵ الی ۳۳-۵). در ایران هنرمندان بسیاری از ساختار شعاعی ایده گرفته اند. در صنایع دستی و طراحی سنتی خصوصا تذهیب شمسه و طراحی فرش نیز این ساختار مشاهده می شود (تصاویر ۳۴-۵ الی ۳۶-۵).

تصویر ۲۹-۵ تقارن شعاعی در امواج ناشی از حرکت زنبور در آب

تصویر ۲۸-۵ تقارن شعاعی در قاصدک‌ها

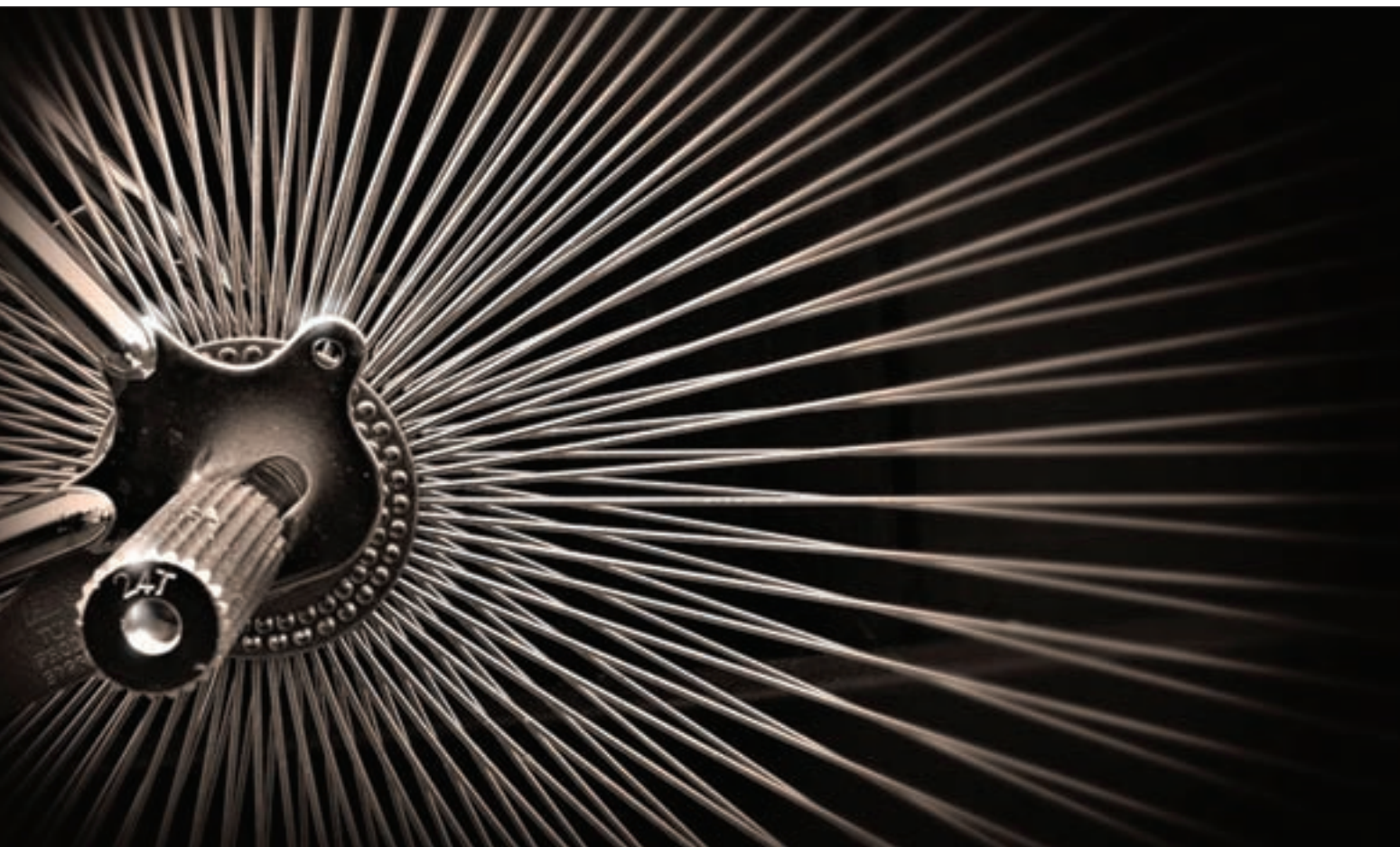

تصویر ۳۰-۵ ساختار شعاعی میوه‌ی گیلاس

تصویر ۳۱-۵ ساختار شعاعی در چتر - البته به لحاظ نحوه ترکیب‌بندی در هنگام عکسبرداری تعادل شعاعی مشاهده نمی‌شود.

تصویر ۳۲-۵ ساختار شعاعی در پره‌های دوچرخه

تصویر ۵-۳۳ آندرجا - عکس از میز و صندلی فرفورژه - ساختار شعاعی در طراحی میز و صندلی به کار رفته است.

تصویر ۵-۳۴ ظرف سنگی، هنر سنگ تراشی خراسان - تعادل شعاعی

تصویر ۵-۳۵ تعادل شعاعی در کاشی

تصویر ۵-۳۶ شمسه در کاشیکاری یزد

در معماری اسلامی برای تزئین سقف گنبدها با هر مصالحی مانند: آجرکاری، کاشیکاری، مقرنس کاری، کاربندی و... از این نوع تعادل استفاده فراوان شده است (تصویر ۵-۳۷). در جهان غرب نیز ساختار شعاعی دست مایه هنرمندان قرار گرفته است (تصویر ۴۰ و ۳۹ و ۵-۳۸).

تصویر ۵-۳۷

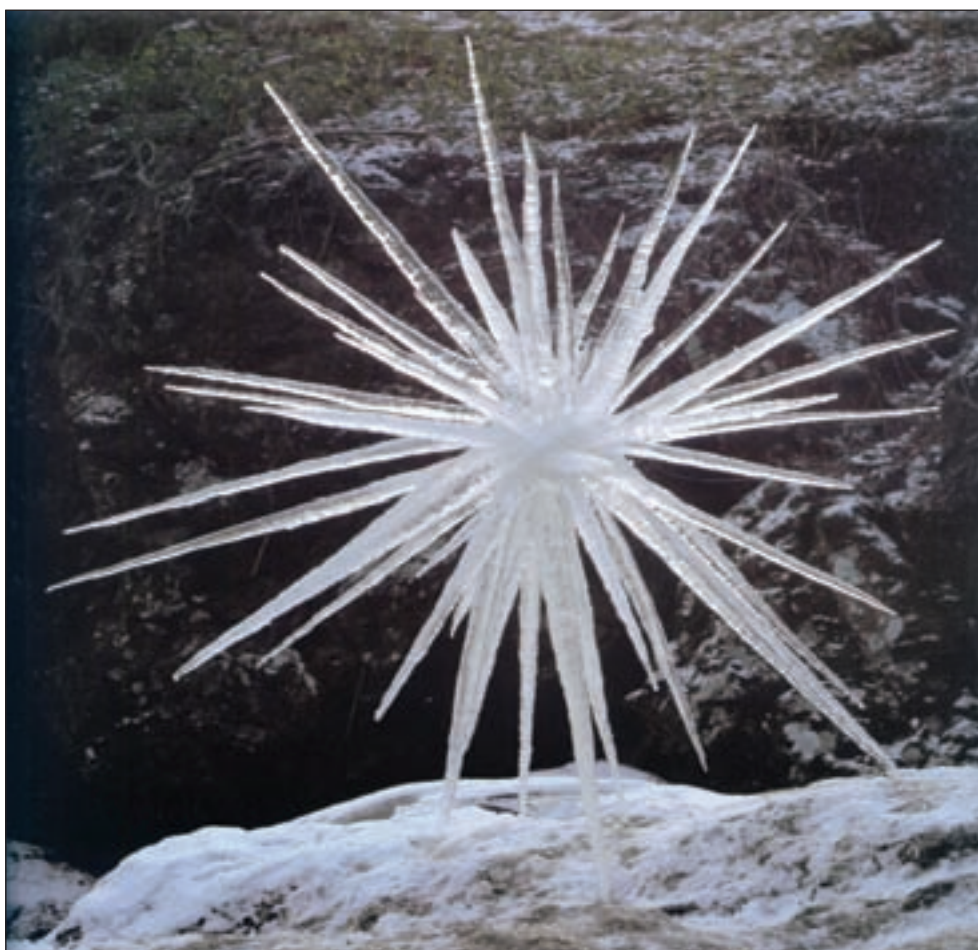

تصویر ۳۹-۵ تعادل شعاعی با برگ

تصویر ۸۳-۵ بدون شرح، فریدمن با چوب های خلال دندان

تصویر ۴۰-۵ قندیل های یخی شعاعی -
اندی گلدزورثی

الگوی سراسری (تکرار یکنواخت)

یکی از انواع خاص تعادل متقارن، بهره گیری از تأکید مساوی همه اجزا می باشد. در این موارد تساوی وزن و یا چشمگیر بودن همه اجزا به تعادل سراسری (یکنواخت) می انجامد. این شیوه در حقیقت نوعی تعادل متقارن است که با تکرار یکنواخت در همه جای طرح صورت می گیرد، نقطه شروع و پایان ندارد و به این سبب که حس تأکید بر کل را دارد یک مجموعه بزرگ را ایجاد می کند (تصویر ۴۴ و ۴۳ و ۴۲ و ۴۱-۵).

تصویر ۴۱-۵ دراگان جودان سویک - عکاسی از نمای ساختمان

تصویر ۴۲-۵ نمای مزرعه از زاویه دید بالا

